

Målgruppe: 1.- 4.klasse

De Underjordiske

Fagområder: Dansk, historie og kristendomskundskab

Kort beskrivelse: De underjordiske er et dialogbaseret undervisningsforløb, der inddrager eleverne i den mystiske verden af tro, overtro, varsler, og sagn. Gennem aktiviteter og samtale introduceres eleverne til lokale sagn og de underjordiske væsener. Eleverne får mulighed for at prøve kræfter både med fortællingens kunst og dramatiske fortolkning af hverdagens overtro.

Illustration: Erik Petri

Praktiske oplysninger

Undervisningsforløbet varer to timer og finder sted både på Sorø Museum og på udendørsarealerne på Sorø Akademi.

Da forløbet finder sted både inden- og udendørs året rundt bedes eleverne huske fornuftigt fodtøj og overtøj der passer til vejret.

Formål

Formålet med forløbet er at gøre eleverne fortrolige med dansk kultur og historie gennem arbejdet med lokale sagn og overtro. Forløbet er med til at give eleverne et indblik i menneskers liv og livsvilkår for ca. 200 år siden, herunder menneskers samspil og opfattelse af naturen.

Gennem arbejdet med sagn og mundtlig fortælling fremmes elevernes oplevelse af og forståelse af litteratur og andre udtryksformer som kilder til kulturel identitet. Elevernes indlevelsessevne og deres historiske forståelse vil blive udfordret. Forløbet fremmer en åben og analytisk indstilling til forskellige udtryksformer fra samtiden samt fra andre perioder og kulturer.

Undervisningsforløbet giver ligeledes eleverne et indblik i den religiøse dimensions betydning for livsopfattelsen hos det enkelte menneske og dets forhold til andre.

Pædagogisk greb

Forløbet veksler mellem aktiverende og sanseinddragende læringsformer som rollespilselementer, fortælling og forestillingsaktiviteter m.m. Forløbet tilgodeser forskellige læringsstile med brug af genstande, billeder og dramatik. Der veksles mellem dialog og kropslige aktiviteter i forløbet, og der arbejdes både fælles, selvstændigt og i mindre grupper.

Eleverne vil i mindre grupper blive udfordret i at lytte og bruge sproget alsidigt i samspil med andre samt kunne påpege sammenhænge mellem billede, tekst og kropssprog. Her understøttes udviklingen af elevernes kreativitet og samarbejdsevner.

Fælles Mål

De underjordiske understøtter flere videns- og færdighedsmål under følgende overordnede kompetencemål for indskoling samt 4.klassetrin:

Historie

Kildearbejde

Eleven kan anvende kilder til at opnå viden om fortiden

Historiebrug

Eleven kan fortælle om, hvordan mennesker er påvirket af og bruger historie

Dansk

Læsning

Eleven kan læse multimodale tekster med henblik på oplevelse og faglig viden

Fremstilling

Eleven kan udtrykke sig i skrift, tale, lyd og billede i velkendte faglige situationer

Fortolkning

Eleven kan forholde sig til velkendte temaer gennem samtale om litteratur og andre æstetiske tekster

Kommunikation

Eleven kan følge regler for kommunikation i overskuelige formelle og sociale situationer

Kristendomskundskab

Livsfilosofi og etik

Eleven kan udtrykke sig om den religiøse dimension ud fra grundlæggende tilværelsesspørgsmål og etiske principper

Beskrivelse af undervisningsforløbet

Forløbet starter med en velkomst på Sorø Museum. Vi går i samlet flok ned til Sorø Akademi, hvor eleverne deltager i en dialogbaseret indledning til lokale sagn og nøglebegreber, som tro, overtro, sagn, mytologi, varsler m.m. På Sorø Akademi er der to nedslag på Klosterkirkens Kirkegaard. Her sættes der fokus på sagnet om djævlens fodspor samt B.S. Ingemanns overtro og ”øjnevidneberetning” om overnaturlige fænomener på Akademiet. Vi undersøger, hvordan sanserne, tro og overtro har påvirket opfattelsen og forståelsen af den naturlige verden for mennesker for 200 år siden. Disse tanker perspektiveres til elevernes egen samtid.

Tilbage på museet går vi i dybden med de underjordiske. Hvem er de, hvor møder vi dem og, hvorfor er de forskellige fortællinger om dem opstået? Eleverne prøver kræfter med emnet ’sagn og vandrehistorier’ på egen krop og med overvejelser knyttet til deres eget liv.

Vi arbejder med forskellige lydfiler og hvordan, stemning, billeder og forestillinger opstår gennem sanselig indtryk. Eleverne prøver at danne sig et indtryk af, hvordan et menneske for 200 år siden har opfatter verdenen uden de mange videnskabelige forklaringer for naturfænomener, som vi har i dag. Vi hører også sagnet om Kong Volmer. Her sættes fokus på virkelighed og overtro og, hvordan sanselige indtryk skaber billeder i vores hoveder.

I den sidste del af forløbet arbejder eleverne med dramatik og fortællingskunst. I grupper skal eleverne tage fat i en fortælling om de underjordiske eller et eksempel på overtro og lave en kort sketch som vises for resten af holdet.

Til sidst er der en fælles afslutning og eleverne forberedes til at arbejde som etnologer, hvor de aktivt opsøger sagn og myter – de gode historier – som knytter sig til lokale steder f.eks. kirker, gravhøje mv. Vi taler om, hvordan man kan formulere spørgsmål til interviews, som de efterfølgende kan gennemføre med bedsteforældre, kirkegårds personale eller andre. De kan arbejde videre med en formulering af spørgsmål tilbage på skolen.

Videre arbejde med emnet ”før” eller ”efter” besøget

De følgende afsnit rummer en række forslag til, hvordan I på egen hånd kan arbejde videre med emnet som forberedelse- eller efterbearbejdning af besøget.

1. Tag på tur i kulturlandskabet (på tværs af fagene)

Tag kondiskoene eller cyklen frem og udforsk det lokale kulturlandskab med dine elever! De lokale historier om de underjordiske inviterer til at besøge den lokale gravhøj eller kirke – helt gratis og når det passer dig og dine elever.

2. Overtro knyttet til dagliglivet

I kan i klassen selv gå på opdagelse i overtro (fortællinger og ritualer) knyttet til dagliglivet i 1800-tallets bondesamfund. Lad eleverne gå på opdagelse selv i udvalgte emner enten på biblioteket eller på internettet. Eleverne kan derved fordybe sig i det undertema, som de er mest optaget af.

Forslag til undertemaer:

1. Hverdagen, årets og livets cyklus

Overtro knyttet til årets cyklus i 1800-tallets landbosamfund kan for eksempel handle om overtro og handling ved årsskiftet: Julelys, Hellig tre Konger, fastelavnskat, soltegn for jul, nisser mv.

I kan fælles eller i små grupper tale om:

Hvordan holdt man jul og nytår i gamle dage, hvilke ritualer kender eleverne, og hvilke kender de ikke? Hvordan holder eleverne selv jul og nytår? Hvilke ligheder og forskelle findes der i jeres klasse? Hvordan holder man jul i andre lande og andre kulturer? Hvordan ønsker eleverne at holde jul i fremtiden, når de selv kan bestemme?

2. Amuletter gennem tid

Overtro og brug af amuletter. For eksempel: Tors hammer, firkløver, harefod, hestesko, kors, mariehøns, vættelys, søpindsvin, hulsten, kastanjer mm.

3. Botanik

Overtro, lægeurter og havens planter. Der var meget overtro knyttet til haven og skovens planter i gamle dage. Gå på opdagelse i gamle botanik-bøger og find frem, hvilke planter man brugte tidligere, og hvad man brugte dem til. Sammenlign forskellige nutidige naturlægemidler og deres indhold med de urter og planter, der blev anvendt for 200-300 år siden.

Besøg Joachim Bursers Apotekerhave på Sorø Museum, Storgade 17, 4180 Sorø.

4. Hellige kilder og kloge koner

Hellige kilder og kloge koner/mænd var helt almindelige i begyndelsen af 1800-tallet og blev brugt af helt almindelige mennesker, rig som fattig. Gå på opdagelse i bøger eller besøg lokalarkivet og find ud af, hvor der er hellige kilder – eller måske kloge koner/mænd - i nærheden af jeres skole.

5. Gamle ord versus moderne ord

Når I læser de gamle folkesagn vil eleverne støde på mange gamle ord, som de ikke umiddelbart kender.

Opgave: Sæt eleverne til at undersøge folkesagnene i kompendiet *Sagn og Skrøner fra Slagelse og Sorø Kommuner* for gamle ord. Lad eleverne i mindre grupper finde fem - ti ord, som de ikke kender. De kan efterfølgende finde ud af, hvad de betyder. Det kan f.eks. være følgende ord:

- En fjerdingvej (*en kvart mil, ca. 1,883 km*)
- En ferle (*et redskab, som lærere brugte til at straffe elever med i gamle dage*)
- En løngang (*en hemmelig eller vanskeligt tilgængelig forbindelse mellem to lokaliteter*)
- Et gærde (*et skel mellem to arealer af forskellig status, eksempelvis medforskellige ejere eller forskellige afgrøder*)
- At nedmane (*at få ånder til at synke i jorden ved at sige trylleformularer, besværgelser el.lign. over dem*)
- En alen (*ca. 0,627 m*)
- Et fyrstål (*et stykke stål, som blev brugt i gamle dage til at skabe gnister, når der skulle tændes et bål*)

- En fæstegård (en gård, som en bonde boede på og dyrkede mod en fast ydelse)
- Et brevkammer (et opbevaringssted for skabe og kister med breve og andre dokumenter)
- Frænder (personer, som man har et åndeligt eller socialt fællesskab med)
- En fjermer hest (den hest, som er spændt for vognens højre side. Den er længst væk fra kusken og tættest på grøften)
- At røgte garn (at hive fiskegarn op af vandet)
- En skalmeje (et blæseinstrument af træ)
- En bagerovnsfjæl (et langt bræt, som blev brugt i forbindelse med ovnen)

Tal med eleverne om, hvorfor mange af de ord som de støder på i folkesagnene ikke bliver brugt af eleverne i dag. (Man brugte f.eks. andre redskaber for 200 år siden, end man gør i dag). Lav tilsvarende en liste med moderne ord, som ikke fandtes for 200 år siden. Tal med eleverne om, hvordan sproget kan ændres over tid efter behov og udvikling i samfundet. Perspektivering: Hvilke ord som vi bruger i dag findes ikke om 100 år? 200 år?

6. Dramatisering

I kan dramatisere udvalgte sagn som rollespil. Eleverne inddeles i mindre grupper. Én elev bliver bonden, én trolden osv. De kan afslutningsvis fremføre stykkerne for hinanden.

Eleverne kan i håndarbejde lave deres egne kostumer (en troldehale, troldehorn o. lign.), som de kan bruge, når de skal fremføre rollespillet, eventuelt til en forældredag.

7. Fortælleværkstedet

I kan skabe jeres eget fortælleværksted, hvor eleverne præsenteres for forskellige øvelser, der er med til at fremme deres brug af mundtlige fortællinger. Lad eleverne sidde i rundkreds, evt. i mindre grupper, når I arbejder med fortælleøvelser. Hvis eleverne ikke på forhånd har erfaring med den mundtlige fortælling, er det en fordel at begynde med korte øvelser med det formål at øve sig på at fortælle og lytte, inden I begynder at genfortælle sagn og myter.

Konkrete øvelser i klassen

- Lav en rundkreds på gulvet i klassen. Eleverne kan fortælle om et sted i DK eller om en rejse, hvor de har været for nylig. Lad evt. de andre elever gætte stedet, hvis det er muligt.
- Eleverne kan øve sammenhæng mellem ord og genre. Man begynder med at skrive ord på tavlen i bobler. Ordene skal bruges, når der fortælles. (Bestemte ord peger på bestemte genrer, brug
- f.eks. ord knyttet til de lokale sagn). Alle fortæller efter tur – og alle skal bruge ét ord fra boblen. En fortællestav/bold gives videre til den næste, som skal fortælle. Der kan evt. tilføjes ord, som ikke passer til genren.
- Eleverne kan øve sig i at få sanser på sproget: Lugte, smag, lyde, følelser. Gå f.eks. en tur på skolen (uden at tale, men kun sanse). Beskriv efterfølgende oplevelsen for de andre i gruppen. I kan også fortælle om et godt gemmested. Hvor var det? hvordan var lyset? Var der varmt eller koldt? Hvordan lugtede der? Kunne du høre noget? mv.
- Folkesagn er en slags erindringsfortælling. Lad eleverne prøve kræfter med deres egen erindring. Helst i mindre grupper, f.eks. tremandsgrupper. De kan fortælle om et sted, hvor der har boet eller været på besøg, da de var mindre.

Gåtur på kirkegården

Gå en tur uden for skolen og fortæl. Lad jer inspirere af især de gamle gravstene. Ukendte personer kan give inspiration til selv at digte en historie, eller man kan vælge at fremskaffe materiale om personerne på gravstenene og give materialet videre til eleverne.

Litteratur og web-ressourcer

- 1) Sagn og skrøner fra Slagelse og Sorø kommuner.
http://www.vestmuseum.dk/Files/Billeder/Skoletjenesten/Undervisningsforl%C3%B8b/Undervisningsh%C3%A6fte_De_underjordiske.pdf
- 2) Brok, Lene: Fortæl! Fortæl! En bog om fortællingens rum. Akademisk Forlag, 2005. ISBN: 87-500-3856-7. Bogen er en opfordring til at tage det mundtlige fortællemedie i brug. Bogen definerer fortællingsbegrebet, men giver også praktiske råd og metoder.
- 3) Eskelund, Birte og Emilie Eskelund: Den mundtlige fortælling i skolen. Politikens Forlag, 2006. ISBN: 87-567-1573. Bogen handler om brugen af den mundtlige fortælling i skolen og giver fagdidaktiske og praktiske bud på, hvordan man kan arbejde med fortælletraditionen med sine elever.
- 4) Lidegaard, Mads: Danske Folkesagn. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 2001. ISBN: 87-17-06999-8. Bogen er en samling af forskellige danske folkesagn indsamlet i 1800-tallet. Bogen omfatter et udpluk af de danske sagn samlet under temaer, som hekse og trolde, havfolk, søer og kilder mm., og giver et godt indtryk af den tanke og moral som herskede i det danske bondesamfund. Der findes mange samlinger af danske sagn.
- 5) Pio, Iørn: Den lille overtro. Politikens Forlag, 1973. ISBN: 87-567-1573. Bogen er en håndbog om hverdagens magi og overtro fra sagn om trolde og nisser til det at sidde tretten til bords og betydning af en sort kat, der løber over vejen.
- 6) Wentzel, Knud: Den globale fortælling. Odense Universitetsforlag, 2001. ISBN: 87-7838-661-6. Bogen giver en uddybende forklaring på forskellige genretyper, f. eks. myter versus sagn og eventyr. Bogen er teoretisk og er derfor til den meget interesserede læser.
- 7) www.heimskringla.no omfatter bl.a. danske folkesagn nedskrevet af folkemindesamler Evald Tang Kristensen i begyndelsen af 1900-tallet. Det er muligt at søge på de forskellige underjordiske væsener. Sproget er gammelt, og siden er derfor henvendt til voksne.
- 8) www.dagligliv.dk er et digitalt undervisningsmateriale om almindelige menneskers liv fra 1700-tallet til i dag. Materialet er målrettet folkeskolens 7.-10.klasse, men mange af idéerne og teksterne kan tilpasses 3.- 4. klasse. Udgiver: Dansk Folkemindesamling www.dafos.dk

De underjordiske

*De underjordiske er de engle, der ragede uklar
med Verherre og blev smidt ud af Paradis. Deres
straf var ophold på jorden.*

*De der faldt på høje og bjerge blev til bjergfolk og
troldre, de der faldt i vandet blev til havmænd og
havfruer, de der faldt i moser blev til ellefolk og
de, der faldt på gårdene blev til nisser.*

Men smådjævlene er de jo alle sammen. . .